

LUKÁŠ KRIVOŠÍK

Budúcnosť Európy je pochmúrna

Prišiel k nám prednášať o tom, prečo sú niektoré krajiny bohaté, kým iné chudobné Amerike predpovedá vysokú infláciu i nezamestnanosť, ale kritizuje aj centralizáciu Európy. A vraví, že každý človek je svojím spôsobom basketbalista. Americký ekonóm Peter Boettke.

„na stránkach nášho časopisu momentálne diskutujeme o užitočnosti matematiky v ekonómii. Aká je vaša pozícia?

V ekonómii platí, že matematika je dobrý sluha, ale zlý pán. Od čias Paula Samuelsona sme matematike v oblasti ekonómie čoraz viac umožňovali byť tým pánom. Takže mám pocit, že matematika sa využíva nadmerne, kým ekonomickú logiku podceňujeme. Výsledkom je, že máme čoraz presnejšie po-

te preložiť späť do slov, aby ste výsledok mohli komunikovať iným ľuďom a na matematiku zabudnúť.

„čo z toho vyplýva pre modernú ekonómiu?

V modernej ekonómii máme veľa ornamentálnej matematiky. Akademici ju tam dávajú len preto, aby ukázali, akí sú bystrí. Výsledkom je modelový fetišizmus. Sústreďujeme sa na model, a nie na tvrdenia, ktoré by mala ekonómia generovať. Pred vyše storočím Wal-

hodíte človeka do vody, musí sa rozhodnúť či bude plávať, alebo sa ponoriť. A to subjektívne rozhodnutie ovplyvní predpovedaciu schopnosť našich teórií.

„mali ste na Slovensku prednášku o tom, prečo sú niektoré krajiny bohaté. Aké sú najdôležitejšie príčiny úspechu?

Ide o základné inštitúcie ekonomickej slobody: rešpekt k súkromnému vlastníctvu, vynucovanie zmluvných záväzkov, slobodné podnikanie, voľný medzinárodný obchod, nízke regulačné a administratívne zaťaženie, monetárna zdržanlivosť a rozpočtová zodpovednosť. Nie je to nič záhadné.

„u nás je mnoho ľudí, ktorí veria, že niektoré krajiny sú bohaté, lebo žijú alebo žili na úkor chudobných krajín.

Naša historická skúsenosť je taká, že ešte pred dvesto rokmi bola drvivá väčšina krajín sveta veľmi chudobná. Medzitým došlo v niektorých k zvyšujúcej sa akumulácii kapitálu. A to súviselo s rozvojom obchodu a prehĺbením delby práce, nie s vykorisťovaním národov alebo surovín. Napríklad Rusko má obrovské nerastné bohatstvo i územie, no teľobrovský rast nezažilo. Naproti tomu Hongkong, sám dlho kolóniou, nemá žiadne suroviny a napriek tomu ide o jedno z najbohatších miest sveta. Prečo? Vykoristoval hľadisko Hongkong niekoho? Nie! Rástol, lebo sa stal centrom ekonomickej aktivity a voľného obchodu.

„vo svojej prednáške ste povedali, že infraštruktúra je dôsledkom rozvoja, nie jeho príčinou. Na Slovensku máme veľké regionálne rozdiely medzi východom a západom krajiny, pričom všetci veria tomu, že ich vyrieši stavba diaľnic na východ.

Predstavte si rozvoj ako sled koncentrických kruhov. V strede máte väčšinou nejaký vstup medzinárodného obchodu do krajiny v podobe veľkého prístavu alebo hlavného mesta. Rozvoj postupne vychádza z tohto miesta. Myšlienka, že infraštruktúra spôsobuje rozvoj, spočíva v domnienke, že keď vládca spojí odľahlú oblasť s centrom rozvoja zrazu tam príde hospodárske oživenie. To však zvyčajne nedeje a v Latinskej Amerike i Afrike máte mnoho skrachovaných infraštruktúrnych projektov. Načo by ste sa mal sústreďiť, je rozvoj oných koncentrických kruhov, lebo v rámci nich sa dotvára aj infraštruktúra, ktorá znižuje transakčné náklady.

foto Radovan Kardaš

Peter Boettke.

znatky o veciach, ktoré sú čoraz menej relevantné. Dobrá ekonómia nie je len o formálnom modelovaní. Treba sa viac zaoberať dejinami, chápať právo a filozofiu.

„nie je to menšinový názor medzi ekonómami?

Profesor Robert Shiller z Yaleovej univerzity nedávno prišiel s článkom, v ktorom tvrdí, že ekonómia by sa opäť mala stať tou starou dobrou „svetskou filozofiou“, ktorou bola kedysi. Ide o veľmi zaujímavé vyznanie. Alfred Marshall zvykol hovoriť, že matematika je v ekonómii veľmi užitočná ako pomôcka pre vašu logiku. Postup by mal byť nasledovný: máte problém, ktorý chcete vyriešiť, preložíte ho do matematiky, ale potom ju musí-

ras robiť veci v pokročilej matematike. Jevons a Marshall v angličtine a Menger v nemčine, ale ich ekonomické tvrdenia boli približne rovnaké. Líšili sa len vo forme, nie v obsahu. Dnes však máme v ekonómii unifikáciu foriem, čo je matematika a štatistika, ale obsah toho, čo znamená byť ekonómom, nám uniká.

„čo je tým špecifikom ekonómie?

Špecifikom ekonómie je, že my sme to, čo študujeme. Naše vlastné zásahy do toho, čo skúmame, môžu ovplyvniť našu schopnosť predpovedania vecí. Ludwig von Mises, ktorý je podľa mňa najväčším ekonómom, aký kedy žil, raz vysvetľoval rozdiel medzi prírodnými a spoločenskými vedami nasledovne: keď hodíte halúzku do vody, bude plávať, keď hodíte kameň do vody, potopí sa, keď však

podnikov. Čiže, infraštruktúra nasleduje až biznis, ktorý využil príležitosť.

čo z toho vyplýva pre Slovensko?

Myslím, že keby ste z východného Slovenska urobili zvláštnu zónu s nulovým daňovým a regulačným zaťažením, boli by ste zrazu prekvapení, koľko investorov by sa tam zrazu nahrnulo a následne by sa veľmi rýchlo postavili aj diaľnice. (Smiech.)

funguje to takto niekde?

Jedným z najmenej rozvinutých štátov USA je Západná Virgínia, ktorá na východe susedí so štátom Virgínia. Keď sa pozriete na satelitný obrázok biznisov, tak uvidíte, že veľa podnikov sa nachádza vo Virgínii, len pár kilometrov od hranice so Západnou Virgíniou. Prečo je to tak? Tá hranica nie je začarovaná. Avšak vo Virgínii sú inštitucionálne podmienky na podnikanie lepšie ako v Západnej Virgínii.

predpovedali ste, že Obama zrejme bude znovuzvolený. A že kým odíde z úradu, budú Spojené štáty čeliť dvojcifrenej inflácii i nezamestnanosti. Prečo si to myslíte?

Samozrejme, môžem sa myliť, lebo politika v USA sa zvykne rýchlo zvrtnúť, ale nemyslím si, že republikáni majú schopného kandidáta, ktorý by dokázal prekonať Obamovu charizmu. Ak v priebehu nasledujúceho roka a pol zažijeme dvojcifernú infláciu a nezamestnanosť, tak Obama nebude zvolený. Ale bude robiť všetko, čo je v jeho silách, aby zamaskoval poruchy v ekonomike. V prípadnom druhom volebnom období sa to však prevalí. Ben Bernanke drží tigra inflácie za chvost a boj s tým tigrom prehrá.

toho však viac straší deflácia ako inflácia.

V systéme s centrálnym bankovníctvom môže nastať zlý prípad deflácie, ale nemyslím si, že sa tomu dá zabrániť z pozície centrálnej banky. Môj pohľad je klasický rakúsky. Teda, že každá peňažná zásoba je optimálna pri flexibilnej úrovni cien. Ja by som

teda zmrazil rast monetárnej základne a potom nechal ceny, nech sa prispôbia.

v prednáške ste tiež spomenuli, že ak budú nastúpené trendy pokračovať, euro tu už o desať rokov nebude. My tu zatiaľ ideme monetárnu úniu doplniť dlhovou a fiškálnou.

Európska únia akoby chcela zachrániť všetky zadlžené krajiny, vytvorí centralizovaný štát a potom dlh premeniť na infláciu. Samozrejme, ak potlačíte konkurenciu medzi rôznymi menami, oslabíte disciplínu vlád. K tomu treba pripočítať rozšafné a neudržateľné sociálne systémy. Vaša demografia beží opačným smerom, ako by mala. Takže budúcnosť Európy sa mi zdá pochmúrna. Avšak možno mladá generácia a lídri novej Európy spochybnia hegemoniu starej Európy a pohnú sa k situácii, ktorá by viac priala ekonomickej slobode.

harmonizácia politik na európskej úrovni je však často obhajovaná argumentom, že ju potrebujeme na hladké fungovanie jednotného trhu.

Veźmite si Klauza. Na začiatku bol silno za EÚ, pretože cez európsku úroveň bol ľah-

V ekonomii platí, že matematika je dobrý sluha, ale zlý pán.

šie schopný presadiť prothrové reformy. Neskôr však zmenil názor, lebo Česká republika bola viac prothrová ako Európska únia. Tá harmonizácia, ktorú spomínate, je často harmonizáciou zlých politik. Vy už potom nemôžete konkurovať zvyšku Únie tým, že by ste v nejakej oblasti robili lepšiu politiku. Harmonizácia na európskej úrovni funguje ako kartel proti konkurencii z nových členských štátov v stredovýchodnej Európe.

čo si myslíte o mimoriadnej bankovej dani, ktorú teraz Európska únia zvažuje? Naozaj hrozí, že sa premietne do drahších cien bankových služieb pre spotrebiteľov?

Obávam sa, že neviem dosť o konkrétnych návrhoch. Ale v ekonomii existuje základné pravidlo: ak niečo zdaníte, bude toho menej a keď niečo dotujete, dostanete toho viac. Ak budete zdaňovať banky viac, naozaj hrozí, že ten náklad odovzdajú svojim zákazníkom v podobe drahších bankových služieb. Dopad daní nikdy nie je taký, ako si predstavujú politici.

dajte príklad z praxe.

Bill Clinton sa snažil zaviesť daň z luxusu. A zameral sa na jachty boháčov. Lenže, kto ich vyrába? Ľudia zo strednej a pracujúcej triedy. Ak som ja boháč a v Spojených štátoch mi loď zaťažia daňou z luxusu, čo je ľahšie, ako letieť na Bahamy, kde podobná daň nie je a kúpiť si takú istú jachtu tam? Kto potom stratí? Americký robotník! Lebo na neho dopadne tá daň. Nie na boháča. Podobne to môže dopadnúť aj s mimoriadnou daňou pre banky.

popri ekonomii ste pôsobili ako tréner vysokoškolského basketbalu. Existuje nejaká analógia medzi ekonomikou a týmto športom?

Tá podobnosť má dočinenia so vzťahom medzi pravidlami a stratégiou. Človek je svojím spôsobom basketbalista. Jeho stratégie, vedúce k víťazstvu, sa budú líšiť v závislosti od vynuovaných pravidiel hry. Veźmite si napríklad rozdiely medzi európskym a americkým basketbalom v podobe rozmerov čiar na ihrisku. Spoločenská filozofia sa v konečnom dôsledku zaoberá len otázkou: v čom spočíva dobrá hra? Ďalšia analógia sa týka podobnosti medzi učením a tréningom. Môj najobľúbenejší tréner je John Wooden. Ten hovorí, že ste neučili, pokiaľ sa oni nenaučili. Ak vám študenti nevenujú pozornosť, je to chyba učiteľa.

Peter Boettke je profesor ekonomie na George Mason University. Na Slovensko prišiel na zvanie Konzervatívneho inštitútu M. R. Štefánika v rámci programu CEQLS, podporeného Nadáciou Tatra banky a Penta Investments ●

Potrebuje integrované logistické riešenia?

- Pravidelná a spoľahlivá letecká preprava s certifikáciou Cargo 2000 Phase 2.
- Komplexný servis v oblasti námornej a riečnej prepravy prostredníctvom siete vlastných pobočiek orientovanej na potreby zákazníkov – celokontajnerové (FCL) a kusové (LCL) zásielky, Break Bulk, projekty a nadrozmerne prepravy.
- Prepojenie 38 európskych krajín prostredníctvom siete kamiónových zberných liniek pre kusové zásielky.
- Viac ako 15 000 m² skladovacích priestorov na Slovensku.
- Riešenia na mieru a profesionálny prístup zo strany našich priemyselných špecialistov.
- Úplná transparentnosť a kontrola prepravného procesu prostredníctvom KN Login.

Kuehne + Nagel, s.r.o.
Pestovateľská 9 - 821 04 Bratislava
Tel.: +421 (0) 915 970 276
Fax: +421 (0) 2 324 09 550
info.bratislava@kuehne-nagel.com
www.kuehne-nagel.sk

KUEHNE + NAGEL

MARTIN MOJŽIŠ

Matematika ako strážkyňa logiky

Začiatkom minulého roku získal cenu Smitha Breedena za najlepší článok v Journal of Finance publikovaný v roku 2009. Koncom roka mal prednášku na bratislavskom matfyzu. Pri tej príležitosti veľmi ochotne odpovedal na naše otázky. Péter Kondor.

matematické pravdy stelesnené v teorémach sú skalopevné a ich dôkazy sú úplne vodotesné. Keď ekonómia používa matematický jazyk, môže budiť dojem, že je rovnako skalopevná a vodotesná ako matematika. Ale to je asi značne nesprávny dojem. Alebo nie je?

V podstate si myslím, že ekonómovia po-

užívajú matematiku hlavne na to, aby ukázali, že ich argumenty sú logické. Matematika udržiava disciplínu v argumentácii. Niektorí ľudia dokážu argumentovať veľmi logicky aj bez použitia matematiky, ale väčšina to nedokáže. Takmer všetci ekonómovia, ktorí nepoužívajú matematiku, bežne sklznú

k nie celkom vodotesným argumentom. A pri takýchto argumentoch je často ťažké určiť, či sú naozaj relevantné.

ani najlepšia logika nás však nikam nedoviedie, ak štartujeme zo zlých predpokladov. Sú z tohto hľadiska predpoklady v ekonómii v poriadku?

Péter Kondor počas svojej bratislavskej prednášky.

Jeden zo spôsobov, ako pochopiť úlohu matematiky v ekonómii, je uvedomiť si, že matematické modely sú metafory. V ekonómii sú matematické modely skôr ilustráciou než podstatou. V každom modeli vychádzate z nejakých predpokladov a z nich vyvodzujete nejaké závery. A pritom si chcete byť istí, že tie odvodenia sú správne. Cesta od predpokladov k záverom musí byť vodotesná a matematika pomáha pochopiť túto cestu. Ale pomáha, samozrejme, len tým, ktorí rozumejú jej jazyku. Samotné predpoklady môžu byť v rôznych modeloch rôzne. V tom sa ekonómia líši od matematiky – v matematike máme koherentnú sadu predpokladov, v ekonómii to tak nie je.

je ekonómia taká ťažká na pochopenie len pre neexistenciu koherentnej sady predpokladov, alebo skôr pre simultánnu prítomnosť veľmi nekoherentných predpokladov?

To, čo sa deje v ekonómii, sa v nejakom zmysle podobá na zdolávanie hory. Na horu sa dá vyliezť z rôznych smerov, čomu v ekonómii zodpovedá použitie rôznych modelov. Každý model je určitým zjednodušením, pretože, ak by sme chceli zobrať do úvahy všetko, bolo by to príliš zložité. Jeden model zjednoduší niektoré veci a skúma, aké to má dôsledky, iný model zjednoduší iné veci. Jeden model vám dá obraz hory z jednej strany, iný model obraz z inej strany. A ak sa na ne pozrieme naraz, môžeme za priaznivých okolností dostať akýsi celkový obraz. A to aj vtedy, keď si predpoklady jednotlivých modelov navzájom protirečia.

je šanca, že takým postupom vznikne nejaký naozaj koherentný obraz?

Azda áno. Prebieha tam istý druh selekcie. To, čo ekonómovia v skutočnosti robia, je rozprávanie príbehov. Každý článok je jeden argument, jeden príbeh. Nejaký autor si môže myslieť, že vo finančnej kríze hral dôležitú úlohu jeden konkrétny aspekt, a vo svojom príbehu vyrozpráva, prečo by to tak malo byť. Iní autori vyrozprávajú iné príbehy. A potom príde tá selekcia. Niektoré príbehy sa ani nedostanú do časopisov, niektoré sa tam dostanú, ale rých-

lo sa na ne zabudne, a niektoré zaujmú, veľa sa o nich debatuje a sú konfrontované s dátami. A dúfajme, že z toho niečo vzíde.

lenže prinajmenšom v makroekonómii máme nielen navzájom si protirečiace modely, ale celé protichodné myšlienkové školy, ktoré nikdy nemôžu vytvoriť jeden koherentný obraz...

Radšej by som zostal pri financiách, o ktorých viem viac ako o makroekonómii, ale v zásade podobná debata prebieha aj vo financiách. A čo sa tam momentálne deje, je istý posun váh v dôsledku našich skúseností s finančnou krízou. Napríklad ešte pred krízou tu bola významná skupina ekonómov, ktorí tvrdili, že spôsob, akým fungujú finančné inštitúcie, hrá dôležitú úlohu. Okrem iného hovorili, že rozhodnutia o pôžičkách nezávisia len od kvality veriteľa, ale aj od nedávnych strát či ziskov finančnej inštitúcie, alebo od toho, či chcú vyslať nejaký signál svojim investorom, alebo od toho, čo robia iné finančné inštitúcie, a tak ďalej. Tieto názory sa dnes tešia oveľa väčšej pozornosti ako predtým. Uvedomili sme si, že pre celkový obraz sú tieto názory dôležitejšie, než sme sa doteraz domnievali. Veda sa prispôbuje novým skutočnostiam.

ale platí to aj v makroekonómii, v rámci ktorej existujú také rozdielne uhly pohľadu ako keynesiánsky a rakúsky?

V časoch, ako sú tieto, čiže počas finančnej krízy, je čoraz jasnejšie, že o niektorých častiach ekonómie toho vieme len veľmi málo. Existujú určité slepé škvyrny, o ktorých sme jednoducho neuvažovali dostatočne hlboko – to je jedno poučenie z tejto krízy. A matematika je, paradoxne, svojím spôsobom zodpovedná za tieto slepé škvyrny.

to je ako možné?

Ukazuje sa, že vďaka matematike sa ekonómovia často púšťajú do problémov, ktoré vedia riešiť, namiesto problémov, ktoré by chceli riešiť. Jeden z mojich profesorov to prirovnával k situácii, keď máte vyvráť dieťa do kovovej dosky a namiesto toho, aby ste ju vrátili tam, kde ju chcete mať, vrátate ju na najtenšom mieste. Toto je akýmsi artefaktom používania matematiky.

Je čoraz jasnejšie, že o niektorých častiach ekonómie toho vieme len veľmi málo.

lenže z pohľadu outsidera vyzerá polemika v súčasnej makroekonómii ako totálny zmätok. Pre niektorých ekonómov boli lacné peniaze zdrojom krízy, pre iných sú korene krízy niekde úplne inde a lacné peniaze majú byť liekom. Je ekonómia naozaj v takom zlom stave?

Nie, takýto pohľad zvonku na krízu ekonómie je zavádzajúci. Aj keď je úplná pravda, že si nie sme istí, či mal FED pumpovať

PÉTERKONDOR /Ma-darský ekonóm. Ekonomiu študoval v Amsterdame, Budapešti a Londýne. Tri roky prednášal na Graduate Business School,

University of Chicago, momentálne pôsobí na Central European University v Budapešti. Minulý rok mal v Bratislave prednášku v rámci cyklu Bratislava Open Lectures organizovaného Nadáciou Tatra banky.

viac, alebo menej peňazí do americkej ekonomiky. Dôvod našej neistoty je ten, že sme konfrontovaní so situáciou, ktorá nastáva len veľmi zriedkavo, a práve preto predstavuje jednu z tých slepých škvŕn, o ktorých sme hovorili. Mali sme Veľkú hospodársku krízu, videli sme, čo urobili politici a videli sme, aké boli výsledky. Ale to sú vlastne jediné pozorovania, ktoré sme mali k dispozícii. Teraz sme v podobnej situácii, do ekonomiky bolo napumpovaných veľa peňazí a stále sa príliš nezlepšila. Otázka teraz stojí tak, či je to preto, že sme nenapumpovali dosť veľa peňazí, alebo či sme nemali pumpovať vôbec nijaké peniaze. A jednoducho nemáme dosť údajov na to, aby sme vedeli rozhodnúť. Takže toto je jedna z tých slepých škvŕn – keďže nebolo dosť údajov, tak ľudia o tejto veci dostatočne nepremýšľali. Ale to neznamená, že ekonomika ako celok je v zlom stave. Neznamená to, že nevieme nič o ničom. Akurát, že nevieme nič o tomto.

posledná otázka. Minulý rok ste získali cenu Smitha Breedena za najlepší článok publikovaný v Journal of Finance v roku 2009. Vedeli by ste laikom vysvetliť, aspoň do určitej miery, o čom bol ten článok?

Tak to bude ťažšie. (Smiech.) Povedal by som, že ten článok pomohol porozumieť, prečo v inak racionálnom svete môžu ceny klesnúť pod správnu úroveň a nikto tento proces nezastaví. Človek by očakával, že keď ceny začnú klesať, nájdú sa bohatí investori, ktorí sa rozhodnú pri rozumne vzostupujúcich cenách vstúpiť do hry, čím zastavia pád týchto cien. A tento článok svojím spôsobom ukázal, že sa to nestane. Celé je to založené na predpoklade, že aj tí najbohatší investori majú nejaké ohraničenia, pretože nemajú nekonečné množstvo peňazí. Z tohto dôvodu nie je ich hlavnou otázkou, či vstúpiť na trh, ale kedy naň vstúpiť. Článok istými logickými argumentmi ukázal – v tom duchu, ako sme práve hovorili –, že ceny môžu klesnúť pod svoju fundamentálnu úroveň, aj keď sú vonku bohatí chlapíci pripravení vstúpiť so svojimi peniazmi. A nielen to, článok ukázal, že ceny klesnú práve preto, že tam tí bohatí chlapíci sú. Ale bez matematiky sa to ťažko vysvetľuje. ●

:banka, ktorá miluje vedomosti

TATRA BANKA